

УДК [930.253:94](477.73+477.75)

А. А. ФЕСЕНКО*

**НОВИЙ ПОГЛЯД НА ДІЯЛЬНІСТЬ АДМІРАЛА
ОЛЕКСІЯ ГРЕЙГА – ГОЛОВНОГО КОМАНДИРА
ЧОРНОМОРСЬКОГО ФЛОТУ І ПОРТІВ ЧОРНОГО МОРЯ,
ВІЙСЬКОВОГО ГУБЕРНАТОРА
МІСТ МИКОЛАЄВА ТА СЕВАСТОПОЛЯ**

Стаття присвячена життю та діяльності адмірала О. С. Грейга. Мореплавець і флотоводець, учасник багатьох морських битв, був відомий своєю науковою та інженерною діяльністю в галузі морської справи і кораблебудування. З ім'ям О. С. Грейга пов'язане будівництво астрономічних обсерваторій в Миколаєві і Пулковому, організація гідрографічних робіт на Чорному морі, благоустрій міст Миколаєва та Севастополя.

Ключові слова: Олексій Самуїлович Грейг; почесний академік; адмірал; головний командир Чорноморського флоту і портів Чорного моря; військовий губернатор Миколаєва і Севастополя; м. Санкт-Петербург.

Севастопольцям добре відомі імена видатних флотоводців Д. М. Сенявіна, Ф. Ф. Ушакова, М. П. Лазарева. Їхній внесок в розвиток м. Севастополя вивчений у вітчизняній історіографії. Ім'я адмірала О. С. Грейга – головного командира Чорноморського флоту і портів, військового губернатора Севастополя і Миколаєва, який перебував на цій посаді 17 років, незаслужено забуто нащадками і відомо лише вузькому колу фахівців.

В історіографії 1960–1980-х рр. ім'я О. С. Грейга практично не згадувалося, а заслуги його в розвитку м. Севастополя принижували. Зокрема, в монографії Г. І. Сьоміна читаємо: “Після Ушакова до адмірала М. П. Лазарева на чолі Чорноморського флоту не було видатних, талановитих людей. Гірше того, керівництво флотом неодноразово доручалося іноземцям, нерідко бездарям або пройдисвітам”¹.

Призначення Олексія Грейга було визначене від народження. Батько Олексія, Самуїл Карлович Грейг, шотландець за походженням, у 1764 р. поступив на службу в російський флот, відзначився у Чесменській битві, згодом отримав посаду головного командира Кронштадського порту.

Для сім'ї Грейга ще до народження дитини було царське розпорядження: надати сину чин мічмана, а дочці – фрейдліни. 6 вересня

---

* *Фесенко Анжеліка Артурівна* – начальник відділу інформації та використання документів Національного архівного фонду Державного архіву міста Севастополя.

1775 р. у дружини С. К. Грейга Сари Олександрівни народився хлопчик. При хрещенні прийняли його від купелі Катерина II і бойовий соратник Самуїла Грейга по Архіпелагській експедиції граф Орлов-Чесменський².

23 червня 1785 р. в 10-річному віці закінчилося домашнє виховання й освіта Олексія Грейга, і він був посланий на стажування до Англії, де служив на судах флоту, після чого проведений в лейтенанти. Стажування тривало три роки. Після повернення в Росію Олексій Грейг був призначений на корабель “Мстислав”.

Сім’я Грейга була під заступництвом Катерини II, яка неодноразово відправляла Олексія і його брата Карла до Англії, де вони вивчали морські науки і брали участь у морських боях. Грейг служив волонтером на різних англійських судах.

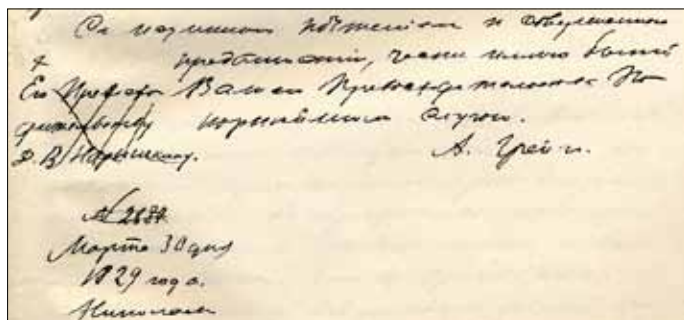
У 1798 р. молодий офіцер, капітан 2-го рангу отримав у своє командування перше судно – великий 66-гарматний корабель “Ретвізан”, узятий в полон у шведів у 1790 р.

1 січня 1799 р. Грейгу було надано чин капітана 1-го рангу. У цьому ж році він брав участь у висадці десанту на голландський берег і взятті фортеці Гельдер, біля якої був захоплений у полон голландський флот. За успішні дії молодий командир був нагороджений першою військовою відзнакою – орденом Св. Анни 2-го ступеня.

Нове століття для О. С. Грейга розпочалося новими успіхами. У 1801 р. він був призначений головою Комісії для реорганізації Кронштадтського порту. У 1802 р. вступив на престол Олександр I, який призначив Грейга членом затвердженого Комітету для реорганізації флоту. Йому було всього 27 років, і він був єдиний капітан 1-го рангу серед

Олексій Самуїлович Грейг.
Фото з особистого архіву
Юрія Крючкова.

Автограф О. Грейга.
Ф. 19. оп. 1. стр. 67,
арк. 9.

Герб Грейгів. Фото з особистого архіву Юрія Крючкова.

шести адміралів, що входили в комітет. У цьому ж році Грейг був нагороджений орденом Св. Георгія 4-го класу “за особисту хоробрість”³.

У 1803 р. О. С. Грейг призначається капітан-командором, отримує право командувати загоном суден і невеликими ескадрами. Очоливши ескадру з чотирьох суден, він у 1804 р. відправився в Середземне море. О. С. Грейг крейсував між островами Іонічної республіки, висадив десант в Неаполі, проте під тиском переважаючих сил французів змушений був його зняти і, прибувши на Корфу, поступив під командування Д. М. Сенявіна. У 1805 р. йому було надано чин контр-адмірала. О. С. Грейг брав участь у російсько-турецькій війні.

У березні 1807 р. під його командуванням було взято острів Тенедос, важливий опорний пункт біля входу в Дарданелли. За бойові успіхи в Середземноморській кампанії контр-адмірал О. С. Грейг був нагороджений орденом Св. Анни 1-го ступеня.

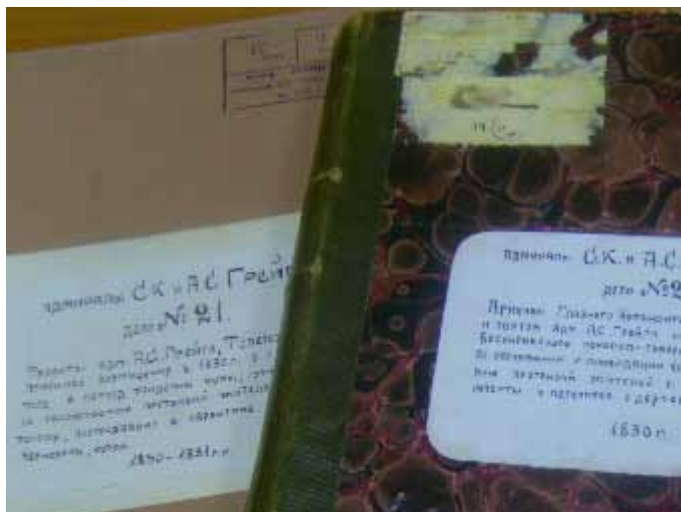
У 1813 р. Грейг командував вітрильною і гребною флотилією при облозі Данцига, особисто водив матросів своїх суден на штурм ворожих батарей. Після взяття Данцига був підвищений у віце-адмірала і нагороджений орденом Св. Володимира 2-го ступеня. У цьому ж році прийняв російське підданство.

2 березня 1816 адмірал Грейг призначений головним командиром Чорноморського флоту і портів, військовим губернатором Миколаєва та Севастополя.

О. С. Грейг отримав у спадок від своїх попередників розвалене господарство. Де-Траверсе сім років перебував на посаді головного командира Чорноморського флоту і портів, довів флот до стану занедбаності і занепаду, однак склав проект забудови Севастополя, який передбачав чіткий поділ міста на дві частини: все, що стосується потреб флоту, ремонту та будівництва кораблів, розквартирування екіпажів переносилося на Корабельну сторону, а територія, прилегла до Південної бухти, відводилася під забудову. Проект не був реалізований, його втілювали в життя адмірала: О. С. Грейг і М. П. Лазарєв⁴.

О. С. Грейг виявив велику турботу про розвиток міста. У 1804 р., коли Севастополь був оголошений головним військовим портом, комерційний порт закрили, а вхід купецьким кораблям заборонили. Як

Справи по
Чумному бунту.
РДА ВМФ.

наслідок, ціни на промислові та продовольчі товари вирости і виявилися вищими, ніж в інших містах Криму і навіть у Петербурзі. Багато згадували катерининські часи, коли за указом імператриці Севастополь був відкритий “для всіх народів, що в дружбі з імперією нашою перебувають. На користь торгівлі їх ... з підданими”. Заходили тоді в Севастополь і Балаклавську бухту іноземні судна, які везли шовкові та вовняні тканини, лимони та апельсини, ізюм і халву, фініки й горіхи, каву і папір. Торги збиралися щонеділі, а крім того двічі на рік проводились ярмарки.

Тільки завдяки наполегливості О. С. Грейга (неодноразовим клопотанням перед імператором, доповідним запискам міністра фінансів), 18 жовтня 1819 р. у Комітеті Міністрів було розглянуто питання про торгівлю в Севастополі, і 9 травня 1820 відкритий комерційний порт, що надалі сприятливо позначилося на розвитку міста⁵.

Швартувалися кораблі в Артилерійській бухті, де розташовувався міський ринок. Для продажу молочної та м'ясної продукції були зроблені спеціальні ряди. Вдосталь продавали камбалу, хамсу, скумбрію, султанку. Устриці і мідії довершували морський достаток. Був відкритий базар на Північній стороні. Саме туди приїжджали татари. Дрібні торговці перекупували у них дрова, овечий сир, баранину. Торгівля велася і в крамницях, де продавалося мило, свічки, сіль і інший дріб'язок⁶.

Під час першого приїзду до Севастополя в 1818 р. імператор Олександр I, звертаючись до О. С. Грейга, сказав: “Адмірал! Бережи Севастополь – це дорогий камінь в короні моїй”⁷.

До 1820-их рр. проведено низку заходів з благоустрою міста. При Грейгу до Севастополя було прокладено водопровід прісної води, діяло два фонтани і безліч колодязів. Як свідчать архівні документи, в Севас-

Чумний бунт у Севастополі, 1830 р.
З особистого фонду Юрія Крючкова.

тополі «... з'явився “будинок для приїжджих осіб”, “палац флотського начальника”, “шляхетне зібрання”, 29 будинків для чиновників, канцелярії та варти. Нові казарми вміщували до 10 тисяч команди».

27 лютого 1819 О. С. Грейгом в Севастополі була введена служба часу. Щодня рівно опівдні пострілом з гармати давався сигнал, за яким перевірялися і встановлювалися корабельні, церковні та адміралтейські годинники. У 1822 р. з Англії до Севастополя були доставлені головні міські годинники, замовлені Грейгом. Годинники були встановлені на спеціально побудованій в 1826 р. вежі, над головними воротами Адміралтейства. У період першої оборони Севастополя французи зняли міський годинник і встановили його на дерев'яній вежі біля будинку головнокомандувача французькою армією Пелісьє в Камишовій бухті. Після укладення мирного договору відвезли годинник до Парижа⁸.

Тільки в 1900 р. міські годинники повернулися на своє колишнє місце і справно несли службу аж до 1942 р., коли в одне з бомбардувань адміралтейська вежа була зруйнована. Традиція, введена адміралом Грейгом, зберігалася до 90-х рр. ХХ ст. Рівно опівдні з Костянтинівської батареї лунав постріл гармати, і севастопольці звіяряли час, як і в минулі часи. Зараз ця традиція втрачена.

У 1820 р. були введені в експлуатацію два інкерманських маяки, “по створу яких можна було безпечно ввійти в севастопольський рейд вночі”. У цьому ж році споруджена церква в ім'я Св. Апостолів Петра і Павла. У 1822 р. заснована бібліотека для морських офіцерів, хоча багато хто приписує відкриття бібліотеки М. Лазареву, при якому було споруджено будинок для бібліотеки⁹.

Родинний склеп
Грейгів на
Смоленському
кладовищі
в Санкт-Петербурзі,
2010 р.
Фото
Дениса Фесенка.

У 1821 р. за “ревну службу” О. С. Грейг був нагороджений діамантовими знаками до ордена Св. Олександра Невського. У 1822 р. за наукову роботу в галузі астрономії та керівництво створенням обсерваторії в Миколаєві він обраний почесним членом Петербурзької академії наук.

Саме при Грейгу в 1824 р. почалося розпланування “Громадського саду від морського відомства” (нині Матроський бульвар).

Адмірал реорганізував Чорноморський адміралтейський департамент, найсерйознішу увагу приділяв вдосконаленню конструкції кораблів Чорноморського флоту і технології їх побудови. Вперше були створені парові судна, введені нові типи парусних суден, поліпшена артилерія. Грейг обстоював широке застосування наукових методів при проектуванні кораблів, розвивав гідрографію і зв’язок. З 1817 по 1822 р. щорічно особисто командував ескадрами, крейсуючи з ними в Чорному морі. За успішне керівництво Чорноморським флотом О. С. Грейг вже в 1818 р. був нагороджений орденом Св. Олександра Невського¹⁰.

Мореплавці М. Н. Станюкович і Ф. Ф. Беллінгаузен, що служили на Чорному морі, за велику повагу до Грейга назвали його ім’ям відкриті географічні пункти: мис Грейга в Брістольській затоці Берингова моря і острів Грейга в Тихому океані.

Найбільшим підприємством в Севастополі було Адміралтейство. На початку XIX ст. тут вже не тільки ремонтували, а й будували військові судна. Першим у 1810 р. зі стапелів був спущений 18-гарматний корвет “Крим”, а найзнаменитішим з усіх побудованих кораблів став бриг “Меркурій”. 7 травня 1820 р. 20-гарматний красень вийшов у бухту. Тридцятиметровий корпус був набраний з кримського дуба та англійського горіха. Ніс корабля прикрашала фігура бога Меркурія. У 1829 р. екіпаж брига “Меркурій” під командуванням капітан-лейтенан-

та А. І. Казарського здобув блискучу перемогу над двома турецькими лінійними кораблями. Про цю подію і зараз нагадує пам'ятник А. І. Казарському, на який 5 тис. рублів пожертвував сам імператор Микола Павлович. На пам'ятнику, як свідчать документи архіву, лаконічний напис, накреслений за вказівкою Миколи І: "Казарському. Потомству в приклад". Це перший пам'ятник на севастопольській землі. Він був закінчений вже в Лазаревську епоху.

Під керівництвом Грейга в 1826 р. створено перший штаб флоту на Чорному морі, прокладені перші телеграфні лінії між Миколаєвом і Севастополем. Він особисто склав технічне завдання з створення докового комплексу і виявив виняткову наполегливість, домагаючись практичного просування проекту, здійсненого вже при М. П. Лазареві.

У 1825 р. Грейг був призначений членом нового Комітету організації флоту. Через 10 років успішного управління Грейгом Чорноморський флот знову перетворився на потужну бойову організацію. У 1826 р. Севастополь був обернений на першокласну фортецю. У 1827 р. О. Грейг був нагороджений орденом Св. Володимира 1-го ступеня.

О. С. Грейг був автором ідеї спорудження "гідного пам'ятника" на місці хрещення київського князя Володимира в Херсонесі. Він вважав своїм обов'язком зберегти для нащадків пам'ять про "колиску християнську" і наказав "місцевому в Севастополі начальству" здійснювати нагляд за херсонеськими руїнами. За проектом Грейга передбачалося "спорудити в Херсонесі цокольну, витонченої архітектури церкву і при ній богадільню для 30 людей"¹¹.

Завдяки адміралу, як повідомляв лікар П. Закревський: "... дороги від Севастополя до Георгіївського монастиря й до Херсонеського маяка пролягали вже не по дикій місцевості, а між безліччю оброблених виноградних плантацій і підростаючих садів"¹².

Період управління Грейга відзначений в архівних документах і природними катаклізмами. 27 серпня 1820 р. над Севастополем пронісся буревій. "О пів на 4-у годину при жорстокому вітрі від півдня раптом весь горизонт затьмарився, пішов зливний дощ з градом, досить великим, супроводжуваний сильними громовими ударами і блискавкою ... За тим разом з'явився і Тифон (смерч – А. Ф.)"¹³.

У записці контр-адмірала Ф. Т. Биченського дано докладний опис руйнівних наслідків смерчу: "... зривав, ламав лавки, розметав торговельників і їхні товари, зірвав міську будку з місця і розбив на частини, перекинув будку з годинником і прямуючи далі по вулиці і у тому ж напрямку через кордегардію, партикулярні будинку і казенні служительські казарми, зривав дахи залізні і черепичні, потім ... спустився вниз із крутої гори в Південну бухту, підхопив на березі катер 14-весловий і переніс оний на 30 сажнів (понад 60 м – А. Ф.)"¹⁴.

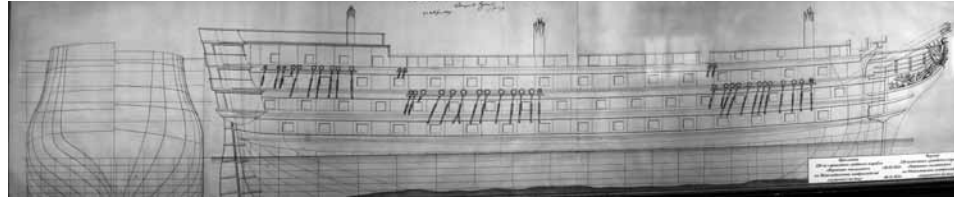
Смерч утягував морську воду на висоту до 10 м і жбурляв на берег до 20 м. З корінням було вирвано близько 50 молодих дубів, а у деяких

побудованим, що при пам'ятнику св.
 Володимирському можна будувати.
 Сповідуюсь о мамті Монаршей Воин Ва
 шему Крестоуходительству я ... и Нарышкин
 котому присовокупить, что для надела
 нима на развалинах Архангела Маври
 тоская, я мнил в виду соорудить камен
 ный и каменный архитектурный Церковь, с
 устроянием при ней богослужения с
 30 часовым дружином и каменными, ко
 торые бы, прославляя имя божие, мною
 надвор, как в красивом, так и в
 самом развалинах, и чтобы в
 церкви бы, немедленно было соору
 жено оустройство церкви в Севастопо
 лской Севастопольской Церкви, а в день
 св. Равноапостольном Князе Владимире,
 мажоритарною моею Каменною
 Св. Георгиевскою Топографическою
 пр.
 В получении почтенном и обременен
 7 преданном, вам мною бывши
 Ею Императрицею Крестоуходительству
 сего Императрицею Крестоуходительству
 Д. В. Нарышкину. А. Крейц.

А 1829
 Марта 30 числа
 1829 года.
 Нарышкин

Фрагмент листа графу Нарышкину про будівництво в Севастополі
 Володимирського Собору в Херсонесі, 1829 р.
 Держархів м. Севастополя, ф. 19, оп. 1, спр. 67, арк. 9.

Креслення 120-гарматного корабля “Варшава”,
особисто спроектованого Грейгом.

зламани гілки. В Ушаковій балці була розкидана цегляна стіна завдовжки більше 50 м. Блискавкою було вбито 6 чоловік і поранено 27. На щастя, смерч проминув центр міста.

“Після цього жахливого феномена Севастополь наповнений був міцним сірчанним смоляним запахом, що відчувався деякий час. Атмосфера була густа. Повітря настільки наповнене було електричною силою, що люди відчували ненатуральне випаровування і в усьому тілі якусь слабкість. До вечора погода була тиха і хмарна ...”¹⁵.

Місто росло, а разом з ним піростало перше покоління корінних севастопольців. Заможні городяни жили на головних вулицях – Катерининській і Морській (згодом Великій Морській). А ті, хто бідніший, будували невеликі будиночки на міському пагорбі. Сюди високоповажні громадяни не наважувалися заглядати у вечірній час. Це місце назвали “хребтом беззаконня”. Лікар М. Закревський писав: “Хребет беззаконня” був забудований в безладді поставленими і сьак-так на обривистих місцях приліпленими хатинками із земляними і черепичними дахами, із закопченими і помутнілими скельцями, були кублом мешканців набродного стану ...”¹⁶.

У таких халупах злидні і хвороби були частими гостями. Іноді інфекційні захворювання набували епідемічного характеру. У таких випадках міська влада вводила карантин, що для жителів було справжнім лихом.

Грейгівський період був відзначений і народними бунтами. Відомий так званий “Чумний бунт”. У травні 1828 р. за наказом губернатора Новоросії графа М. С. Воронцова в Севастополі був введений карантин. Необхідність таких заходів викликала спалахами холери на Кавказькому узбережжі, куди регулярно ходили кораблі Чорноморського флоту. Однак “розсудливі заходи” обернулися жахливими зловживаннями. Хворих будь-якою хворобою відправляли в чумні лазарети. Взимку людей звелили купати в морі, а з березня 1830 р. місто перетворилося на в’язницю, оскільки усім, крім чиновників і офіцерів, заборонялося виходити з дому. Голод і свавілля влади призвели до спалаху стихійного гніву. Жителі слобідок, матроси, робітники нищили квартири заможних людей, відловлювали лікарів і санітарів. П’ять днів

місто перебувало в руках повсталих, був убитий військовий губернатор генерал-лейтенант Н. А. Столипін, а також ряд посадових осіб. 7 червня в місто були стягнуті війська, і повстання придушене. До слідства було притягнуто до 6000 чоловік. Страти відбувалися 11 серпня 1830 р. публічно, одночасно в трьох кінцях міста¹⁷.

Разом з тим, при адміралі О. С. Грейгу активно йшло міське будівництво, була відкрита перша школа, аптека, перший громадський навчальний заклад для дітей дворян, купців та чиновників. Важливою подією також було відкриття комерційної пасажирської лінії Одеса – Ялта із заходом в Севастополь, це була перша в Росії пароплавна лінія.

У 1833 р. у Севастополі відкрили церкву-парафіяльне училище, в якому з 47 учнів 38 були дітьми дворян, чиновників, купців та іноземців.

У 1833 р. О. С. Грейг передав Чорноморський флот М. П. Лазарєву, оскільки був переведений до Санкт-Петербурга; його призначено членом Державної Ради, головою Комітету з будівництва головної астрономічної обсерваторії на Пулковій горі.

Приватне життя О. С. Грейга не було безхмарним. Кохана жінка Грейга Юлія Михайлівна не була визнана вищим суспільством, оскільки була дочкою дрібного торговця іудейського віросповідання. Жили вони в цивільному шлюбі, що викликало невдоволення офіцерсько-дворянського середовища.

Після народження сина Грейг потай повінчався, однак у своєму послужному списку писав: “Англійського походження, неодружений”.

Сімейне життя Грейга не давало спокою миколаївському суспільству. Так, Володимир Даль, який служив мічманом на Чорноморському флоті, безнадійно закоханий в дружину адмірала пише на її адресу пасквілі, де висміює її єврейське походження. Вибухнув жажливий скандал, що закінчився судом і гауптвахтою для молодого мічмана. З цих пасквілів, які були розклеєні по всьому Миколаєву і почалося цькування адмірала Грейга. Проте цей вчинок зіпсував і подальшу кар’єру В. Даля, адже він порушив закони честі, які високо цінувалися в середовищі морських офіцерів і дворян. У подальшому житті Володимир Даль, щоразу потрапляючи на нову службу, в формулярному списку змушений був писати, що був засуджений. З іншого боку, саме цей випадок розкрив талант Даля як письменника, вченого-діалектолога, етнографа і автора “Глумачного словника живої великоросійської мови”, який не втратив свого значення і дотепер.

Після переїзду в Петербург Юлія Михайлівна не була визнана вищим світом і піддалася остракізму з боку петербурзьких шовіністів та антисемітів. Двері особняків і палаців знаті були закриті для Юлії Михайлівни. Їх гостинний будинок аристократи також обминали, на запрошення відповідали чемною відмовою. В останні роки життя Грейга

подружжя жило самотньо в маєтку під Оранієнбаумом (нині Ломоносов під Санкт-Петербургом). До речі, будівля колишнього маєтку Грейгів збереглася. Не зрушив час фасад, всередині будинку збереглися дубові сходи 19 століття. Навколо дачі гарний парк і озеро, затягнуте тванню.

У 1843 р., будучи вже в похилому віці, О. С. Грейг, як і його батько, удостоївся вищої відзнаки російської держави – ордена Св. Андрія Первозванного і знака “50-років бездоганної служби”.

18 січня 1845 на 70-му році життя адмірал помер. Він був похований на Смоленському кладовищі в родинному склепі. Нині склеп адмірала у повному запустінні, а бронзовий барельєф на його пам’ятнику викрадено. Все своє життя дружина Грейга присвятила дітям. Старший син, Самуїл, став міністром фінансів Росії в 1878 р., Іван – полковником, Василь – дійсним статським радником, керівником Петербурзької скарбничої палати.

Офіційно Юлія Михайлівна була визнана дружиною Грейга тільки в 1873 р. на відкритті пам’ятника адміралу в Миколаєві. Росія нарешті змирилася з її єврейським походженням, визнавши в ній гідну дружину одного з прославлених громадян Росії. Вона приїхала разом з синами та великими князями на відкриття пам’ятника, який спорудили в ознаменування заслуг адмірала О. С. Грейга з управління Чорноморським флотом і розвитку міста Миколаєва, де знаходилося управління флотом і де майже всі роки прожив адмірал.

Величний пам’ятник, створений за проектом архітектора Микешина, простояв в місті до 1922 р., потім, як писали в газеті того часу, “робоча рука стерла з лиця землі цей привид патріархальної епохи, і адмірал знайшов свій спокій біля воріт Краєзнавчого музею, де і лежить обличчям донизу”. У 1944 р. бронзова фігура адмірала була переплавлена.

Юлія Михайлівна померла в 1882 році, і була похована в сімейному склепі Грейгів.

Після революції родичі Грейга покинули Росію, доля їх невідома, крім правнучки адмірала, Лідії Миколаївни Нейзе, 1902 р. народження. Вона стала балериною, виїхала до Німеччини з чоловіком Гансом, професором Новоросійського політехнічного інституту. У 70-і роки вона передала Миколаївському краєзнавчому музею парадний портрет і підзорну трубу прадіда.

¹ Семин Г. И. Севастополь: Исторический очерк. – М., 1955. – С. 42.

² Асланбегов А. Адмирал Алексей Самуилович Грейг: Биографический очерк. – СПб., 1873. – С. 3.

³ Макареев М. В., Рыжонков Г. Н. Черноморский флот в биографиях командующих. 1783–2004. – Севастополь, 2004. – С. 63.

⁴ История Севастополя в лицах: военные и гражданские руководители города и флотов. – Севастополь, 2008. – С. 76.

⁵ Известия Таврической ученой архивной комиссии. – Симферополь. – 1891. – № 12. – С. 98–100.

⁶ Алтабаева Е., Коваленко В. Потомству в пример. – Симферополь, 1999. – С. 52–53.

⁷ Исторический путеводитель по Севастополю. – СПб, 1907. – С. 271.

⁸ Там же. – С. 271.

⁹ Там же.

¹⁰ Макареев М. В., Рыжонюк Г. Н. Черноморский флот в биографиях командующих. 1783–2004. – Севастополь, 2004. – С. 64.

¹¹ Письма адмирала А. С. Грейга графу Нарышкину о необходимости постройки собора в Херсонесе на месте крещения князя Владимира // Государственный архив города Севастополя, ф. 19, оп. 1, д. 67, л. 6–9.

¹² Закревский Н. И. Воспоминание об адмирале А.С. Грейге (Из записок врача морской службы) // Морской сборник. – 1864. – № 1. – С. 103.

¹³ Казарин В. П. Крымская буря // Крымский архив. – 1997. – № 3. – С. 72–74.

¹⁴ Там же. – С. 72.

¹⁵ Там же. – С. 72.

¹⁶ Закревский Н. И. Воспоминание об адмирале А. С. Грейге (Из записок врача морской службы) // Морской сборник. – 1864. – № 1. – С. 311.

¹⁷ Историческая записка А. С. Грейга императору Николаю I о событиях “Чумного бунта” в Севастополе // Российский государственный архив военно-морского флота (РГАВМФ), ф. 8, оп. 1, д. 17, л. 1–65.

Статья посвящена жизни и деятельности адмирала А. С. Грейга. Мореплаватель и флотоводец, участник многих морских сражений, был известен своей научной и инженерной деятельностью в области морского дела и кораблестроения. С именем А. С. Грейга связано строительство астрономических обсерваторий в Николаеве и Пулкове, организация гидрографических работ на Черном море, благоустройство городов Николаева и Севастополя.

Ключевые слова: Алексей Самуилович Грейг; почетный академик; адмирал; главный командир Черноморского флота и портов Черного моря; военный губернатор Николаева и Севастополя; г. Санкт-Петербург.

The article is dedicated to the life and activity of Admiral O. S. Greig. He was navigator and the naval commander, a participant of many naval battles, known for his scientific and engineering activities in the field of maritime affairs and shipbuilding. With the name of Greig is associated the construction of astronomical observatories in Mykolaiv and Pulkovo Cities, the organization of hydrographic works on the Black Sea and development of the Mykolayiv and Sevastopol Cities.

Keywords: Olexiy Samuilovych Greig; honor academician; Admiral; Chief Commander of Black Sea fleet and ports; the Military governor of the Mykolayiv and Sevastopol Cities; Sent-Petersburg City.